

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра загальної та диференціальної психології**

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: ТЕОРІЯ, ДОСВІД, ПРАКТИКА»

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ СТАТЕЙ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
24-25 квітня 2025 року**

Одеса

2025

УДК 159.9: 37.015.3

А 43

Друкується за ухвалою Вченої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» (протокол № 16 від 29.05.2025 року)

А 43 Актуальні проблеми сучасної психології: теорія, досвід, практика / Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24-25 квітня 2025 року) / за ред. М.Й.Казанжи. Одеса: Університет Ушинського, 2025. 718 с.

Редакційна колегія: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор; Саннікова О.П., доктор психологічних наук, професор; Дідух М.Л., доктор психологічних наук, доцент; Водолазська О.О., кандидат психологічних наук, доцент; Бринза І.В., кандидат психологічних наук, доцент; Борисова О.О., кандидат юридичних наук, доцент; Василенко І.А., кандидат психологічних наук, доцент; Ульянова Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент; Черножук Ю.Г., кандидат психологічних наук, доцент; Оріщенко О.А., кандидат психологічних наук, доцент.

Збірник призначений для фахівців у галузі психології, наукових дослідників і практиків, викладачів закладів вищої освіти, педагогів і вихователів, докторантів, аспірантів та студентів. Рекомендації щодо впровадження результатів конференції полягають у підвищенні обізнаності науковців, викладачів і аспірантів щодо наслідків та перспектив становлення особистості у невизначеному світі та можливостей практичного використання досягнень загальної психології, психології особистості, історії психології тощо в сучасних умовах освіти та науки.

Матеріали опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність викладеного матеріалу покладено на авторів статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

ISBN 978-617-7757-40-4

©Автори статей, 2025
© Університет Ушинського

2025

іноді провокувати конфлікти. Все це ускладнює міжособистісну комунікацію та адаптацію в соціумі. Їм досить складно адаптуватися до соціуму, особливо у воєнний період, адже низький самоконтроль може породжувати емоційні зриви та конфлікти з оточенням, а бачення лише негативних аспектів життя призводить до песимістичного та депресивного настрою.

Література:

1. Волков Д.С., Абатурова О.А. Особливості просоціальної поведінки в умовах воєнного стану. Science of XXI century: development, main theories and achievements. 2022. С.12-15.

2. Саннікова О.П. Феноменологія особистості: вибрані психологічні твори. Одеса: СМІЛ, 2003. 256 с.

УДК: 159.922

Бринза І.В.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Брагару М.І.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

РОЛЬОВІ ДИСПОЗИЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ПСИХОЛОГІЧНУ КРИЗУ

Анотація. В повідомленні подано результати емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення рольових особливостей осіб, які переживають

психологічну кризу. Діагностовано шість основних рольових диспозицій. Встановлено, що психологічна криза не лише впливає на емоційний стан особистості, але й активізує її рольовий потенціал, що може слугувати основою для подальшого особистісного розвитку або, навпаки, призводити до внутрішнього конфлікту в разі дисбалансу ролей. Це підкреслює важливість ранньої психодіагностики рольових диспозицій у кризових станах та доцільність психологічного супроводу з акцентом на гармонізацію рольової структури.

Ключові слова: рольові диспозиції, психологічна криза, роль «Я-Дитя», роль «Я-Мати/Батько», роль «Я-Подружжя», роль «Я-Професіонал», роль «Я-Жінка/Чоловік», роль «Я-Дорослий».

Abstract. The report presents the results of an empirical study aimed at examining the role-related characteristics of individuals experiencing a psychological crisis. Six primary role dispositions were diagnosed. It was found that psychological crisis not only affects a person's emotional state but also activates their role potential, which may serve as a foundation for further personal development or, conversely, lead to internal conflict in the case of role imbalance. This highlights the importance of early psychodiagnostics of role dispositions during crisis states, as well as the relevance of psychological support focused on harmonizing the individual's role structure.

Key words: role dispositions, psychological crisis, "I-Child" role, "I-Mother/Father" role, "I-Spouse" role, "I-Professional" role, "I-Woman/Man" role, "I-Adult" role.

Психологічна криза – це особливий стан особистості, який виникає у відповідь на надмірні внутрішні або зовнішні стресори, коли звичні механізми подолання виявляються неефективними. У цьому стані залучені не лише емоційні та когнітивні процеси, але й соціальні ролі індивіда – інакше кажучи, рольові диспозиції.

Науково доведено, що рольові диспозиції є складними мультимодальними утвореннями, які інтегрують когнітивні уявлення про себе, емоційні реакції та характерні стилі поведінки. Вони формуються на основі базових потреб, таких як потреба в любові, безпеці, приналежності, визнанні, самореалізації, і забезпечують стабільну саморегуляцію особистості в соціумі [6]. Поняття рольових диспозицій тісно пов'язане з теорією соціальних ролей та структурою особистості.

Одним із перших, хто акцентував увагу на значущості рольових позицій у міжособистісній взаємодії, був американський психотерапевт Ерік Берн – автор теорії транзактного аналізу. Він виокремив три основні стани Я: «Я-Батько», «Я-Дорослий» і «Я-Дитина», які виявляються в поведінці людини залежно від контексту [2]. У кризових ситуаціях люди часто несвідомо «активують» одну з цих позицій – наприклад, переходять у стан безпорадної «Дитини», авторитарного

«Батька» або надмірно раціонального «Дорослого», іноді в невідповідних умовах.

Вагомий внесок у розуміння природи психологічної кризи зробив Ерік Еріксон (1968), який досліджував її в контексті психосоціальних стадій розвитку особистості. Він стверджував, що кожна вікова фаза супроводжується специфічною кризою, під час якої формуються ключові компоненти ідентичності – зокрема, «Я-чоловік», «Я-жінка», «Я-професіонал». Вчений підкреслював, що нерозв'язані кризи можуть рецидивувати в пізніших етапах життя, спричиняючи дезорієнтацію в рольових позиціях.

Рольові конфлікти особливо виразні під час психологічної кризи. Наприклад, роль «Я-батько» асоціюється із силою, стабільністю та відповідальністю. У стані кризи чоловік може втратити здатність підтримувати цей образ, що зумовлює внутрішній конфлікт і зниження самооцінки. Подібним чином роль «Я-жінка», яка традиційно пов'язується з емоційною чутливістю та турботою, може суперечити потребі демонструвати силу чи професіоналізм у складних обставинах.

Психолог Курт Левін (1951), автор польової теорії особистості, вказував, що у кризовому стані відбувається перегрупування ролей і поведінкових паттернів. Людина намагається знайти новий дотик рівноваги, що іноді призводить до трансформації ідентичності або зміни життєвого сценарію.

В українському науковому середовищі істотний внесок у дослідження кризи та рольових диспозицій

зробили О. Блинова (2019), І. Бринза (2016), О. Вдовіченко (2020), В. Зливков (2017), С. Кузікова (2017), Н. Ліщина (2016), С. Максименко (2017), О. Саннікова (2024), О. Чебикін (2020) та інші дослідники.

У колективній монографії «Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій» проаналізовано теоретичні й прикладні аспекти функціонування особистості в умовах кризи. Зокрема, розглядаються особливості переживання персонологічних, вікових, професійних і соціокультурних криз, а також умови адаптації, ресоціалізації й розвитку особистості в ускладнених життєвих обставинах [6].

О. Блинова у матеріалах V Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя» розглядає соціально-психологічні аспекти інтелектуальної міграції в Україні, акцентуючи на зміні рольових диспозицій в умовах кризи [3].

Психологічна допомога в умовах кризи повинна охоплювати усвідомлення індивідом своєї поточної рольової позиції, оцінку її ефективності, а також пошук і впровадження більш адаптивних моделей поведінки. Надзвичайно важливою є підтримка гнучкості ролей – здатності тимчасово змінювати або адаптувати рольову поведінку без втрати цілісної Я-концепції.

Отже, рольові диспозиції – це не просто моделі поведінки, а глибоко інтегровані компоненти структури «Я», які в умовах кризи можуть зазнавати трансформації. Усвідомлення й аналіз цих змін на основі

наукових концепцій дає змогу ефективніше надавати допомогу людям у подоланні життєвих труднощів. Саме виявлення індивідуально-психологічних відмінностей у прояві рольових диспозицій у кризових умовах і стало метою даного емпіричного дослідження, результати якого подано нижче.

Для реалізації емпіричного дослідження було використано «Тест-опитувальник схильності до переживання рольової кризи», розроблений І.Бринзою та Н.Ліщиною [5]. Методика дозволяє діагностувати шість основних рольових диспозицій: Я-Дитя, Я-Мати/Батько, Я-Подружжя, Я-Професіонал, Я-Жінка/Чоловік та Я-Дорослий. Для дослідження психологічної кризи також було застосовано методику «Тест-опитувальник діагностики показників переживання професійної кризи» авторів О. Саннікової та І. Бринзи (2003). Дана методика включає шкали, які дозволяють визначити ступінь переживання психологічної кризи.

У дослідженні взяли участь 55 респондентів, віком від 21 до 55 років, серед яких 30 осіб жіночої статі та 25 особи чоловічої статі. Усі учасники є працівниками приватного підприємства міста Одеси. Застосування методу «Квартильного розподілу» дозволило класифікувати учасників на три групи згідно з рівнем переживання психологічної кризи. До першої групи з максимальними показниками кризових переживань увійшло 25 осіб обох статей, до другої групи з мінімальними значеннями – 20 осіб, а до третьої групи з середніми значеннями – 10 осіб.

Дане обстеження дає змогу виявити та проаналізувати відмінності між рольовими диспозиціями в залежності від інтенсивності переживання кризового стану в 1 і 2 групах.

Результати порівняння особливостей прояву рольових диспозицій, окремо для чоловіків і жінок, представлені в зведених профілях на рисунках 1 і 2. На кожному рисунку зображено конкретний вид рольової диспозиції у двох варіантах статті – жіночої, чоловічої.

Профілі, що аналізуються, розміщені в різних площинах, що відображає значні відмінності у прояві рольової поведінки залежно від статі та рівня кризового стану. Результати статистичного аналізу із застосуванням t-критерію Стюдента засвідчили наявність достовірних відмінностей (на рівні $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,05$) за багатьма шкалами рольових диспозицій у ситуації кризи.

На осі абсцис (ОХ) позначено шкали рольових диспозицій: «Я-Дитина» (Д), «Я-Мати/Батько» (Б), «Я-Подружжя» (ПД), «Я-Професіонал» (ПР), «Я – Жінка/Чоловік» (Ж), «Я-Дорослий» (ДР); ось ординат (ОУ) відображає рівень вираженості диспозицій у процентильній шкалі. Середній рівень (P50) позначено як центральну лінію, що дає змогу візуально оцінити зміщення профілів. Аналіз даних свідчить, що в умовах інтенсивного переживання психологічної кризи (Група 1), усі показники рольових диспозицій, як серед жінок так і чоловіків знаходяться вище середнього лінії ряду (P50).

Зазначимо, що Група 1 – випробувані з максимальними значеннями переживання психологічної кризи, а Група 2 – випробувані з мінімальними значеннями переживання психологічної кризи.

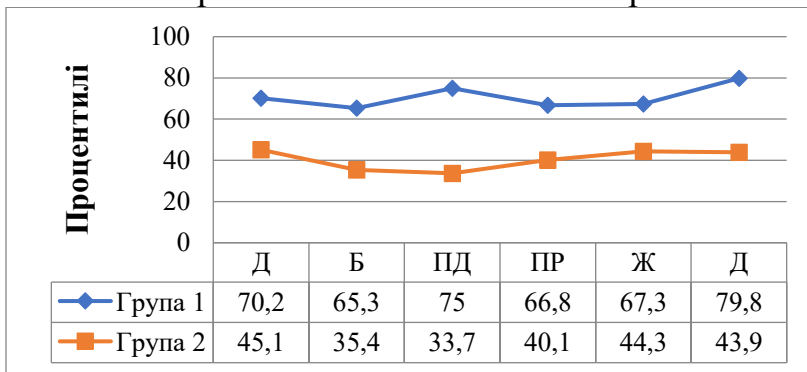

Рис. 1. Профілі розподілу рольових диспозицій (жінки)

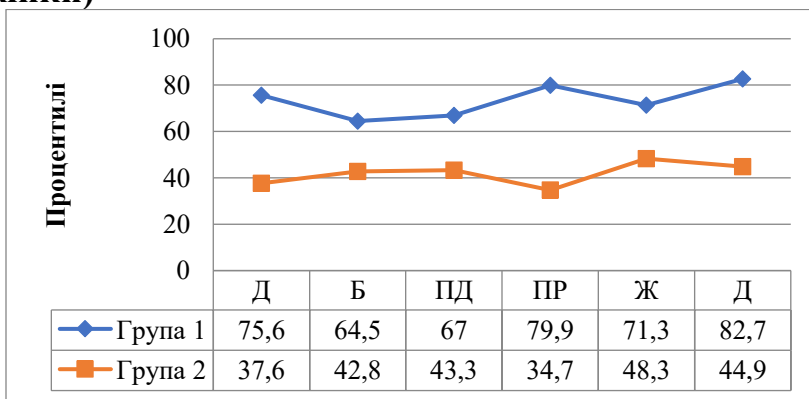

Рис. 2. Розподіл рольових диспозицій (чоловіки)

Примітки: показники рольових диспозицій Д – Я – Дитина, Б – Я – Батько, ПД – Я – Подружжя, ПР – Я – Професіонал, Ж – Я – Жінка/Чоловік, ДР – Я – Дорослий.

У жіночій вибірці значення за диспозиціями «Я-Подружжя» та «Я-Дорослий» перевищують 75-й процентіль, тоді як «Я-Дитина», «Я-Батько», «Я-Професіонал» та «Я-Жінка» розташовані трохи нижче цієї межі (рис. 1). У чоловічій вибірці вищими за Р75 є показники «Я-Дитина», «Я-Професіонал» та «Я-Дорослий», а також близькими до рівня 70 – «Я-Батько», «Я-Подружжя», «Я-Чоловік» (рис. 2). Випробувані Групи 2, що характеризуються низьким рівнем переживання психологічної кризи, як серед жінок, так і серед чоловіків, мають показники, що здебільшого перебувають у межах між 30 та 50 процентилем, що свідчить про менш інтенсивне коливання рольових диспозицій в повсякденному житті.

Отримані дані дозволяють зробити кілька важливих висновків щодо впливу психологічної кризи на рольову ідентичність особистості. Високий рівень переживання кризи супроводжується активацією певною кількістю рольових диспозицій, що може бути ознакою спроби особистості впоратись із внутрішньою напругою через рольову гіперідентифікацію. У таких випадках особистість не лише переживає втрату емоційної рівноваги, а й намагається стабілізувати самовідчуття, підсилюючи певні соціальні ролі, які видаються йому найбільш ресурсними або захисними.

Для жінок у кризі типовим є акцент на ролі «Я-Подружжя» та «Я-Дорослий», що може свідчити про потребу збереження міжособистісних стосунків та відповідальність за емоційне й соціальне функціонування. У цьому контексті роль «Я-

Професіонал» також може бути компенсаторною, відображаючи прагнення до контролю та впорядкованості. Активація диспозиції «Я-Дитина» в обох статей свідчить про регресивні тенденції, що часто супроводжують кризовий стан і пов'язані з бажанням турботи, захищеності або уникнення відповідальності.

У чоловіків у кризі акцентується роль «Я-Професіонал», що узгоджується з традиційною гендерною роллю та ідеєю самореалізації через професійну діяльність. Водночас високе значення диспозиції «Я-Дорослий» може вказувати на активізацію функції самоконтролю та спробу раціоналізувати кризові переживання.

Натомість низький рівень кризи демонструє відносну рольову стабільність, що проявляється в менших амплітудах диспозицій. Це може свідчити як про ефективні механізми подолання, так і про меншу глибину переживань, а відтак – збереження психологічної гомеостазу.

Таким чином, психологічна криза провокує переактивацію певних соціальних ролей, яка може мати як адаптивний, так і дезадаптивний характер. Розуміння цих тенденцій є важливим для побудови індивідуалізованих програм психологічної допомоги, спрямованих на гнучке управління рольовими диспозиціями без втрати особистісної цілісності.

Висновки

1. Проведене емпіричне дослідження підтвердило, що психологічна криза тісно пов'язана з інтенсивністю та структурною перебудовою рольових диспозицій

особистості. Випробувані з високим рівнем переживання кризи виявили значно вищі показники за більшістю шкал рольової ідентичності, що свідчить про активацію та посилення певних соціальних ролей як механізму адаптації до критичних умов.

2. Встановлено, що у стані кризи жінки частіше демонструють підвищену ідентифікацію з диспозиціями «Я-Подружжя», «Я-Професіонал» та «Я-Дорослий», що може бути пов'язано з намаганням зберегти або відновити почуття стабільності та відповідальності. У чоловіків же активізуються диспозиції «Я-Професіонал», «Я-Дорослий» та «Я-Дитина», що вказує на складні внутрішні процеси, пов'язані з пошуком нової рівноваги між автономією і потребою в підтримці.

3. Рольова диспозиція «Я-Дитина» виявилася значущо вищою у представників обох статей з високим рівнем кризових переживань. Це може свідчити про зростання емоційної вразливості, потреби в захисті та регресивні реакції, що є типовими у фазі дезорганізації психічної саморегуляції.

4. Випробувані з низьким рівнем кризового переживання характеризуються зниженими показниками за всіма шкалами рольових диспозицій, що інтерпретується як прояв інтегрованості та гнучкості рольової структури, здатної забезпечити адаптацію без надмірної мобілізації окремих ролей.

5. Отримані результати підкреслюють важливість урахування індивідуальних рольових диспозицій у психологічному консультуванні осіб, які переживають кризу. Розуміння їхньої структури може стати основою

для ефективної психокорекції та підтримки в процесі подолання критичних життєвих ситуацій.

Література:

1. Бринза І.В., Ліщина Н.В. Авторське свідоцтво «Тест-опитувальник схильності до переживання рольової кризи». № 68132 від 05.10.2016.

2. Берн Е. Люди, які грають у ігри. Психологія людських стосунків. К.: КДС, 2021. 256 с.

3. Блинова О.Є. Інтелектуальна міграція в сучасній Україні: соціально-психологічний вимір. У Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка. 2019. С.9-12.

4. Бринза І.В., Ліщина Н.В. Апробація тест-опитувальника схильності до переживання рольової кризи. *Наука і освіта*. 2016. № 11/СХХХХХІІ. С.11-16.

5. Іванова Л. Динаміка психічних процесів у періоди криз, горя та ритуалів переходу на основі підрахунків механізмів психологічних захистів. *Український психоаналітичний журнал*. 2023. №3. С.56-65.

6. Максименко С.Д., Кузікова С.Б., Зливков В.Л. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика. Суми: Вид-во Сум ДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. 540 с.

7. Ліщина Н.В. Дослідження особистісної кризи, обумовленої рольовими диспозиціями. *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2016. Вип. 5. С.103-108.

8. Саннікова О.П. Емоційне здоров'я і конгруентність: проблеми детермінації. *Наука і освіта. 2024. №1. 68-74. DOI:<https://doi.org/10.24195/2414-4665-2024-1-11>*

9. Чебикін О.Я., Вдовіченко О.В. Специфіка схильності до ризику у віковій кризовій періоді онтогенезу. *Наука і освіта. 2020. №2. С.5-13.*

УДК: 159.922

Бринза І.В.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

Мамалиженко Х.В.,

здобувачка другого (магістерського) рівня
вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»

АКТУАЛІЗАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНОГО РЕСУРСУ ВІРИ ОСОБИСТОСТІ У ПОДОЛАННІ КРИЗИ

Анотація. В статті подані результати емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення екзистенційного ресурсу віри у подолання кризи. З'ясовано, що віра виступає важливим екзистенційним ресурсом, що може мати як адаптивний, так і дезадаптивний характер. Розуміння її структури й

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ: ТИПОВЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ В ОСОБИСТОСТІ

Абдуллаєва В.В. Психологічна підтримка переселенців: інтегрований підхід до роботи з травмою.....	3
Бабчук О.Г., Полятова А.В. Психологічні особливості особистісної зрілості на певному етапі життєдіяльності особистості.....	10
Балахонова К.О. Психологічні особливості особистості як предиктори розладу харчової поведінки.....	22
Бандюк Л.В. Феномен антиципації у просторі споріднених понять.....	30
Бедан В.Б., Амосова А.В. Індивідуально-психологічні особливості соціальної адаптації біженців з України.....	37
Бринза І.В., Брагару М.І. Рольові диспозиції осіб, які переживають психологічну кризу.....	46
Бринза І.В., Мамалиженко Х.В. Актуалізація екзистенціального ресурсу віри особистості у подоланні кризи.....	58
Бринза І.В., Петухова І.О. Співвідношення між показниками суб'єктивного відчуття захищеності і характеристиками особистості.....	70
Василенко І.А., Сорочан Ю.С. Співвідношення показників тривожності, депресії, копінг-стратегій та самоактуалізації особистості.....	79
Василенко І.А., Радіонова Л.І. Індивідуально-психологічні особливості осіб різного рівня емпатії.....	88
Василенко І.А., Яськова В.І. Особливості взаємозв'язку показників макіавелізму, маніпулятивного ставлення та емпатії зі спрямованістю особистості в комунікації.....	100
Водолазська О.О., Живодер О.О. Психологічні особливості самоактуалізації управлінців з різним рівнем упевненості у собі.....	110
Діброва О. Співвідношення показників психологічної розумності та темної тріади.....	119
Дідух М.Л. Трансцендентальна терапія людини (ттл): інтеграція наукового й духовного вимірів у психологічній практиці.....	126
Ілмаз А.Ф. Психологічне благополуччя осіб з різним рівнем самоактуалізації.....	137